

Agnieszka Strzelecka

Politechnika Koszalińska

**ZMIANY
W STRUKTURZE MAJĄTKOWO-KAPITAŁOWEJ
PRZEDSIĘBIORSTW ROLNICZYCH W POLSCE
W LATACH 2004-2009**

Streszczenie: Podstawowym celem niniejszego artykułu jest ocena zmian w strukturze majątkowo-kapitałowej przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009. Aby osiągnąć założony cel, przeprowadzono kwerendę literatury, zastosowano metodę prezentacji oraz oceny zgromadzonych danych, przy wykorzystaniu podstawowych narzędzi statystycznych oraz narzędzi analizy finansowej. W pracy wykorzystano dane empiryczne dotyczące towarowych gospodarstw rolnych, pochodzące z Polskiego FADN.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo rolnicze, struktura majątkowo-kapitałowa, kapitał obrotowy netto.

1. Wstęp

Ważny aspekt w zakresie zarządzania finansami przedsiębiorstwa stanowią decyzje dotyczące kształtowania struktury majątku oraz źródeł jego finansowania. Wielkość oraz struktura aktywów w pewnym zakresie zdeterminowane są profilem działalności danego podmiotu oraz specyfiką branży, w ramach której gospodaruje. Z kolei struktura kapitału uzależniona będzie m.in. od dostępności poszczególnych źródeł finansowania, jak również od indywidualnych preferencji właścicieli przedsiębiorstwa oraz ich nastawienia do ryzyka. Odpowiednio ukształtowane relacje majątkowo-kapitałowe będą oddziaływały na efektywność funkcjonowania przedsiębiorstwa, a zwłaszcza na jego rentowność, płynność finansową oraz zdolność do obsługi zadłużenia.

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest ukazanie zmian w strukturze majątkowo-kapitałowej przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009. Aby osiągnąć założony cel, przeprowadzono kwerendę literatury, zastosowano metodę prezentacji oraz oceny zgromadzonych danych przy wykorzystaniu podstawowych narzędzi statystycznych oraz narzędzi analizy finansowej.

2. Źródła danych i metodyka badań

Badaniu poddane zostały przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce prowadzące rachunkowość rolną w latach 2004-2009. W pracy wykorzystano dane empiryczne dotyczące towarowych gospodarstw rolnych, pochodzące z Polskiego FADN (*Farm Accountancy Data Network*)¹. W artykule przyjęto definicję przedsiębiorstwa rolniczego zaproponowaną przez W. Ziętare, zgodnie z którą stanowi ono jednostkę gospodarczą wyodrębnioną pod względem organizacyjnym, ekonomicznym oraz prawnym, wytwarzającą produkty i usługi rolnicze w celu ich sprzedaży². Przyjmując powyższe kryteria, towarowe gospodarstwa rolne, które prowadzą produkcję z przeznaczeniem na sprzedaż, nie zaś na własne potrzeby, można określić mianem przedsiębiorstw rolniczych.

Aby osiągnąć założony w pracy cel, zbadano przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce z uwzględnieniem ich specjalizacji. Specjalizacja (*typ rolniczy*) danego przedsiębiorstwa określana jest na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) gospodarstwa. Standardowa nadwyżka bezpośrednia jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji. Do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu, tak by wyeliminować wpływ zmian produkcji lub cen produktów i środków produkcji³. W badaniu przyjęto przynależność gospodarstwa do jednego z następujących siedmiu typów rolniczych⁴:

- uprawy polowe – są to przede wszystkim zboża, rośliny oleiste, strączkowe i okopowe,
- uprawy ogrodnicze – to głównie warzywa, truskawki, kwiaty i rośliny ozdobne,
- uprawy trwałe – są to przede wszystkim sady owocowe (również owoce cytrusowe) i jagodowe, gaje oliwne, uprawa winorośli,
- krowy mleczne – bydło mleczne, które utrzymywane jest głównie dla produkcji mleka,
- zwierzęta żywione w systemie wypasowym (bez krów mlecznych) – bydło opasowe, owce, kozy i inne żywione w systemie wypasowym,

¹ FADN jest europejskim systemem zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. W Polsce obsługę oraz nadzór nad tym systemem sprawuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. FADN gromadzi dane dotyczące gospodarstw towarowych, które mają zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej rolnictwa.

² W. Ziętara, *Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, Roczniki Nauk Rolniczych, SERIA G, t. 96, z. 4, 2009, s. 269.

³ L. Goraj, S. Mańko, D. Osuch, R. Płonka, *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku*, cz. I: *Wyniki standardowe*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2010, s. 8.

⁴ Decyzja Komisji z dnia 7 czerwca 1985 r. ustanawiająca wspólnotową typologię gospodarstw rolnych (85/377/EWG), DzU L 220 z 17.8.1985.

- zwierzęta ziarnożerne – trzoda chlewna, drób i inne zwierzęta żywione paszami treściwymi,
- mieszane (uprawy polowe i zwierzęta hodowlane) – zaliczane są tu gospodarstwa rolne, które nie spełniają wymogów określonych dla typów specjalistycznych.

3. Zmiany w wartości i strukturze majątku przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009

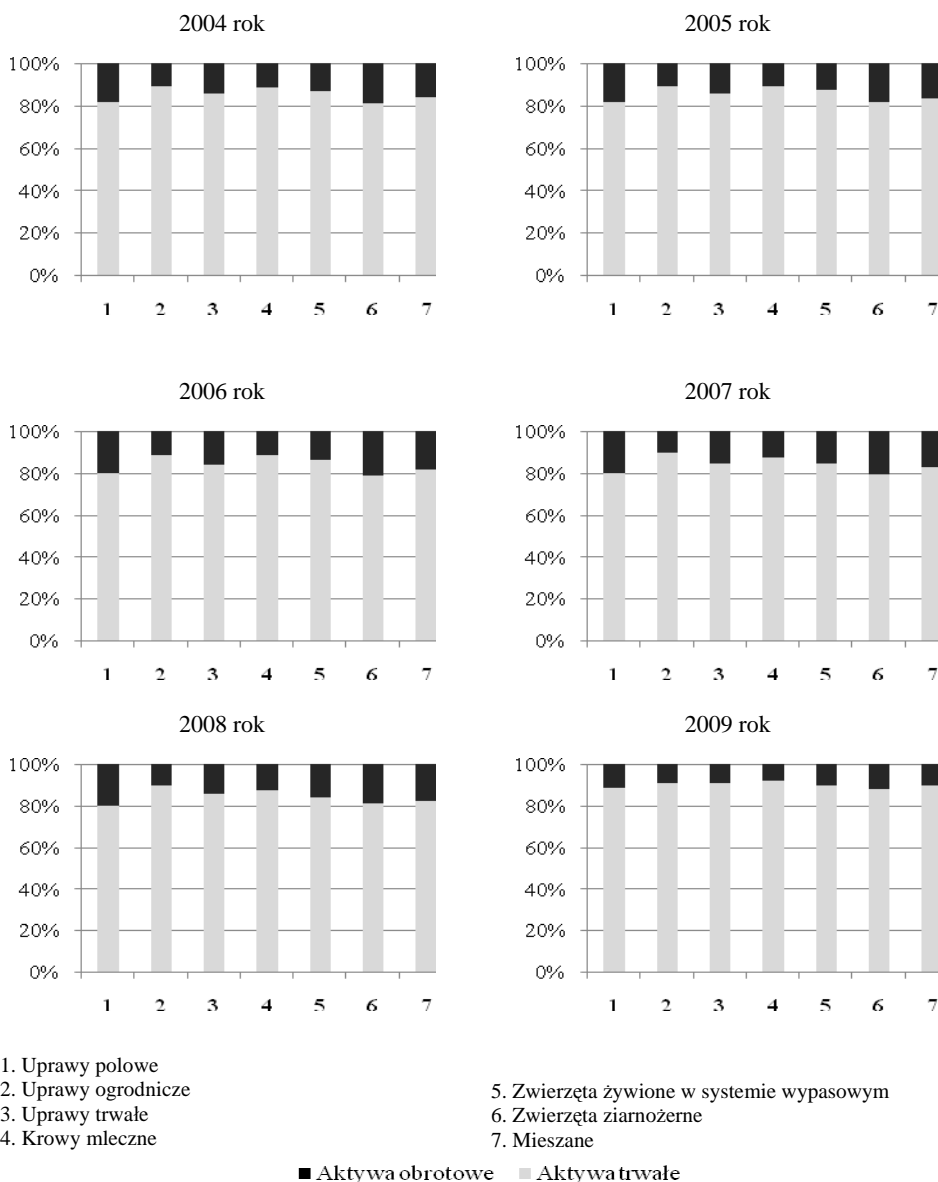
Majątek, którym przedsiębiorstwa dysponują w określonym czasie, można sklasyfikować w dwie podstawowe grupy: majątek trwały oraz majątek obrotowy. Aktywa trwałe zaangażowane są w działalność przedsiębiorstwa na okres dłuższy aniżeli jeden cykl produkcyjny. Decydują one o potencjale wytwórczym danego podmiotu. Natomiast obrotowe składniki majątku podlegają permanentnym transformacjom i wykorzystywane są podczas danego cyklu produkcyjnego. W przypadku rolnictwa cykle produkcyjne są zazwyczaj dłuższe aniżeli w innych branżach. W tab. 1 zaprezentowano zmiany w przeciętnej wartości majątku ogółem badanych przedsiębiorstw rolniczych w Polsce.

Tabela 1. Zmiany w przeciętnej wartości majątku ogółem przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009 z uwzględnieniem specjalizacji produkcji (w zł)

Typ produkcji	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Uprawy polowe	289 550	276 187	293 114	319 023	342 976	593 891
Uprawy ogrodnicze	535 861	440 369	355 444	336 138	334 950	464 102
Uprawy trwałe	444 806	413 049	404 890	381 625	370 546	573 940
Krowy mleczne	256 694	274 723	288 899	334 899	344 268	583 446
Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	312 804	314 775	339 422	402 503	421 522	672 413
Zwierzęta ziarnożerne	434 767	406 614	434 853	449 672	457 986	727 473
Mieszane	241 819	239 972	251 730	253 218	278 670	481 379

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Do 2005 roku najwyższym poziomem przeciętnego majątku ogółem charakteryzowały się przedsiębiorstwa rolnicze wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, natomiast począwszy od 2006 roku – podmioty, których dominującym profilem działalności był chów zwierząt ziarnożernych. Wyłącznie przedsiębiorstwa, których głównym kierunkiem produkcji była hodowla krów mlecznych, oraz te, które specjalizowały się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym, w całym badanym okresie odnotowywały dodatnie tempo zmian wartości majątku w stosunku do roku poprzedzającego. Z kolei średnia wartość majątku ogółem w przedsiębiorstwach o specjalizacji: uprawy ogrodnicze oraz uprawy trwałe, do 2008 z roku na rok malała. W 2009 roku we wszystkich typach przedsiębiorstw rolniczych nastąpił dynamiczny wzrost badanej kategorii. Zmiany w strukturze majątku analizowanych gospodarstw przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1. Struktura majątku przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009 z uwzględnieniem specjalizacji produkcji (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

W omawianej strukturze przeważały składniki trwałe, które stanowiły średnio 85% wartości aktywów badanych podmiotów. Taka relacja świadczy o znacznym unieruchomieniu majątku przedsiębiorstw rolniczych oraz ich małej elastyczności, w przypadku gdyby konieczna była zmiana profilu działalności. Ponadto przedsiębiorstwa te, niezależnie od skali produkcji, zmuszone są do ponoszenia wysokich kosztów stałych związanych z utrzymaniem majątku trwałego. W literaturze przedmiotu⁵ spotykany jest pogląd, że rolnicy utrzymują wysoki udział środków trwałych, gdyż w ich opinii świadczy to o wyższym statusie społecznym w relacji do innych gospodarstw, które posiadają mniejszy majątek.

3. Źródła finansowania przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009

Przyjmując jako kryterium klasyfikacyjne źródło pochodzenia kapitału zaangażowanego w działalność przedsiębiorstwa, możemy wyróżnić dwie podstawowe grupy kapitałów: własne oraz zewnętrzne (zobowiązania). Zmiany w przeciętnej wartości źródeł finansowania przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w badanym okresie, z uwzględnieniem przedstawionego kryterium, zaprezentowano na rys. 2.

W całym badanym okresie podstawowe źródło finansowania badanej grupy przedsiębiorstw rolniczych stanowił kapitał własny. L. Goraj i S. Mańko uważają, że rolnicy w Polsce obawiają się wysokiego zadłużenia, które przyczynia się do uzależnienia od woli wierzycieli oraz może spowodować utratę płynności finansowej⁶. Natomiast J. Ma i G. Tian⁷ udowadniają, że rolnicy zmuszeni są do finansowania działalności kapitałem własnym w wyniku utrudnionego dostępu tej grupy podmiotów do zewnętrznych źródeł finansowania, m.in. kredytów i pożyczek. Powoduje to konieczność akumulacji kapitału własnego na pokrycie wydatków związanych z funkcjonowaniem gospodarstwa rolniczego. R. Bierlen, P.J. Barry, B.L. Dixon i B.L. Ahrendsen⁸ wyróżniają cztery przyczyny szczególnego narażenia przedsiębiorstw z sektora rolnego na ograniczenia kredytowe. Podmioty te charakteryzują się wysokim stopniem kapitałochłonności w relacji do poziomu sprzedaży

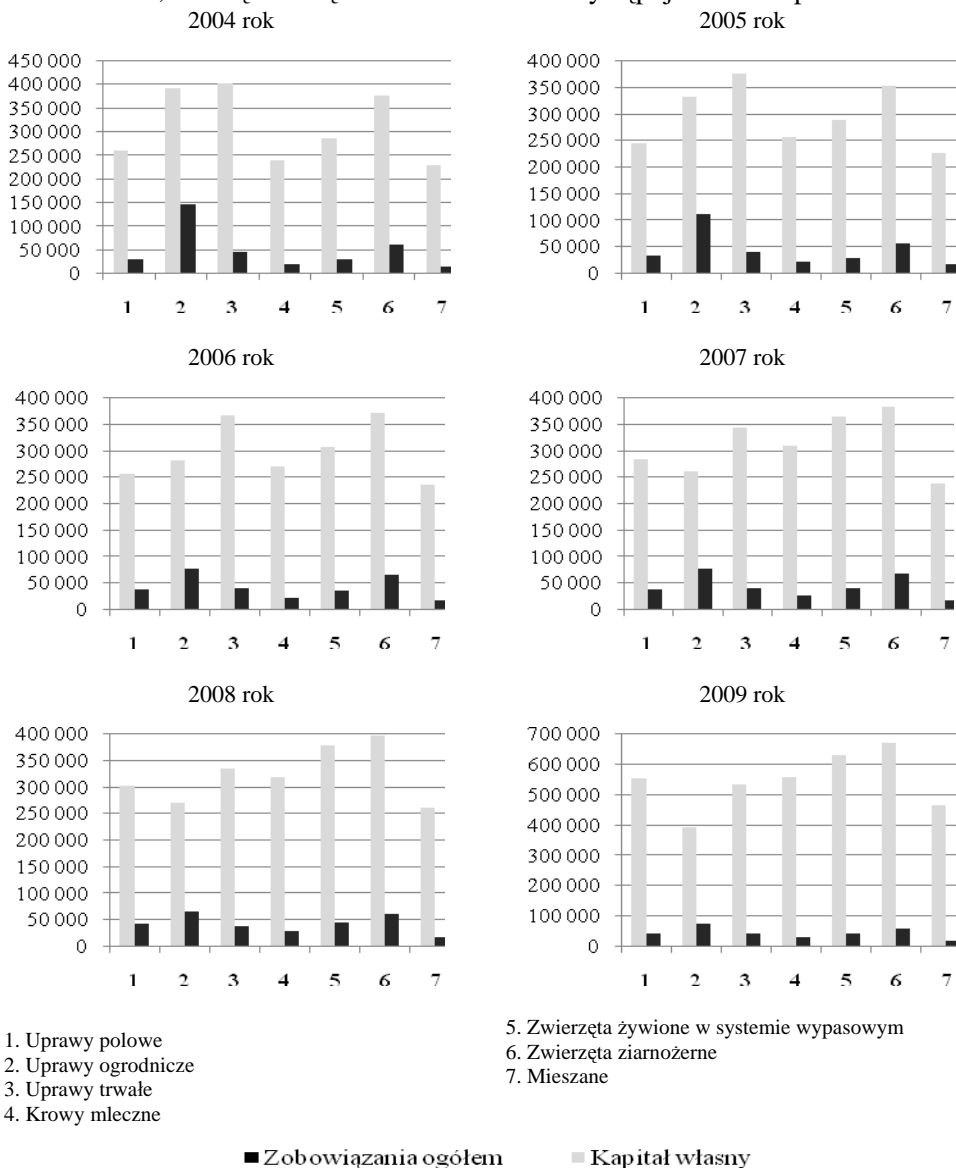
⁵ Zob. L. Goraj, S. Mańko, *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009, s. 119; B. Gołębiowska, *Struktura majątkowa i finansowanie działalności w gospodarstwach rolniczych o zróżnicowanych powiązaniach z otoczeniem*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 81, 2010, s. 244.

⁶ L. Goraj, S. Mańko, wyd. cyt., s. 126.

⁷ J. Ma, G. Tian, *Financing Constraints, and High Savings Ratio in the Rural Economy of China: A Model Incorporating Precautionary Savings and Liquidity Constraints*, "Frontiers of Economics in China", January 2006, vol. 1, no. 1, s. 114.

⁸ R. Bierlen, P.J. Barry, B.L. Dixon, B.L. Ahrendsen, *Credit Constraints, Farm Characteristics and the Farm Economy: Differential Impacts on Feeder Cattle and Beef Cow Inventories*, "The American Journal of Agricultural Economics", no. 80, 1998, s. 708-709.

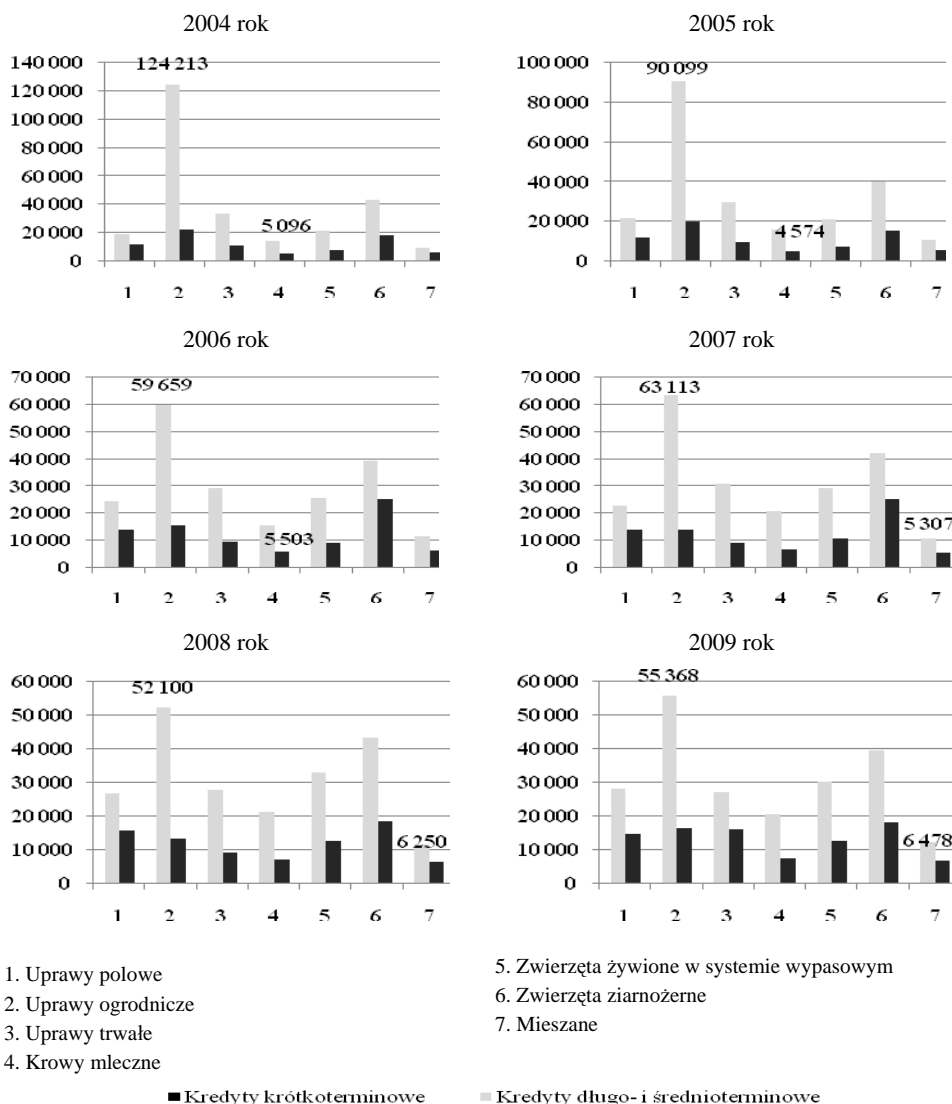
i przepływów pieniężnych. Ponadto aktywa rolników są nieelastyczne i nie są różnicowane, a dużą ich część stanowi ziemia. Występuje istotne opóźnienie

Rys. 2. Zmiany w przeciętnej wartości źródeł finansowania przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009 z uwzględnieniem specjalizacji produkcji (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

pomiędzy terminem zakupu środków niezbędnych do procesu produkcyjnego a dniem sprzedaży wytworzonych produktów (długie cykle produkcyjne). W klasyfikacji omawianych przyczyn uwzględnili również istotność długu (kredytu bankowego) jako ważnego źródła finansowania działalności rolniczej ze względu na brak możliwości pozyskania kapitału na rynku papierów wartościowych.

Rys. 3. Zmiany w przeciętnym poziomie obcych źródeł finansowania przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009 z uwzględnieniem specjalizacji produkcji (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Uwzględniając kryterium czasu, na jaki zaangażowano kapitał zewnętrzny w działalność przedsiębiorstwa, a także okres wymagalności jego zwrotu, wyróżnia się kapitały obce długoterminowe oraz kapitały obce krótkoterminowe. Na rysunku 3 zaprezentowano zmiany w poziomie zaangażowanego kapitału obcego (wartości przeciętne) w działalności badanych przedsiębiorstw z uwzględnieniem podziału na kredyty długo- i średnioterminowe oraz kredyty krótkoterminowe.

W analizowanej grupie przedsiębiorstw dominującą formę finansowania zewnętrznego stanowiły kredyty długo- i średnioterminowe. Podobne wyniki w zakresie kształtowania struktury kapitałów obcych uzyskali V. Bratka i A. Prauliņš⁹, którzy przeprowadzili badanie wśród gospodarstw rolnych z Łotwy oraz Estonii, a także C. Burja i V. Burja¹⁰, porównując przedsiębiorstwa rolnicze w Unii Europejskiej i Rumunii. Można uznać, że utrzymywanie wyższego udziału zobowiązań długoterminowych w strukturze źródeł finansowania zewnętrznego jest postępowaniem racjonalnym, które minimalizuje ryzyko utraty płynności finansowej przedsiębiorstwa.

4. Relacje majątkowo-kapitałowe w badanych przedsiębiorstwach rolniczych

W celu dokonania oceny relacji majątkowo-kapitałowych występujących w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce zastosowano następujące podstawowe wskaźniki analizy finansowej¹¹: wskaźnik struktury kapitału, wskaźnik struktury majątku, wskaźnik zastosowania kapitałów własnych, wskaźnik pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi oraz wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej.

Wskaźnik struktury kapitału obrazuje relację między kapitałem własnym a obcymi źródłami finansowania. Im wyższą wartość przyjmuje, tym większą niezależnością finansową charakteryzuje się dane przedsiębiorstwo. Ponadto jeśli

⁹ V. Bratka, A. Prauliņš, *Comparative analysis of performance of agricultural holdings in the Baltic States*, 5th International Scientific Conference BUSINESS AND MANAGEMENT 2008, Vilnius Gediminas Technical University, Publishing House "Technika", 2008, s. 516-517.

¹⁰ C. Burja, V. Burja, *Financial analysis of the agricultural holdings viability in Romania in the European context*, Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, no. 12(1), 2010, s. 67-68.

¹¹ W niniejszej pracy zastosowano następujące konstrukcje wskaźników: wskaźnik struktury kapitału = kapitał własny/kapitał obcy; wskaźnik struktury majątku = majątek trwały/majątek obrotowy; wskaźnik zastosowania kapitałów własnych = kapitał własny/majątek trwały; wskaźnik pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi = zobowiązania krótkoterminowe/majątek obrotowy; wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej = (kapitał własny/majątek trwały)/(kapitał obcy/majątek obrotowy). Źródło: L. Bednarski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 73-74; *Analiza finansowa w zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem*, red. M. Walczak, Difin, Warszawa 2007, s. 353-354.

wartość wskaźnika jest wyższa bądź równa jeden, oznacza to, że dane przedsiębiorstwo przestrzega tzw. złotej reguły finansowania¹². Zakłada ona, iż zadłużenie przedsiębiorstwa w stopniu wyższym niż 50% jest sytuacją niekorzystną, a w związku z tym majątek przedsiębiorstwa powinien być w połowie finansowany kapitałem własnym, co sprzyja utrzymaniu autonomii finansowej danego podmiotu. Drugi z wymienionych, wskaźnik struktury majątku, informuje o stopniu unieruchomienia majątku, jego wartość zaś uzależniona jest od profilu prowadzonej działalności. Natomiast wartość wskaźnika zastosowania kapitałów własnych pozwala określić, czy badane przedsiębiorstwo przestrzega tzw. złotej reguły bilansowej. Zgodnie z założeniem tej reguły w wąskim ujęciu aktywa trwałe powinny być w pełni finansowane kapitałem własnym. Jednakże, jak zauważa D. Zawadzka, stosowanie tej reguły powoduje, iż przedsiębiorstwa nie wykorzystują efektu dźwigni finansowej oraz efektu tarczy (osłony) podatkowej¹³. Stąd też proponuje się rozszerzone ujęcie omawianej reguły, zakładające, że majątek trwały powinien być finansowany kapitałami stałymi¹⁴. Oczywiście specyfika opodatkowania przedsiębiorstw rolniczych powoduje, że nie mają one możliwości skorzystania z osłony podatkowej, jednak w literaturze przedmiotu¹⁵ prezentowany jest pogląd, że mogą one wykorzystać efekt dźwigni finansowej wówczas, kiedy wskaźnik rentowności kapitału własnego¹⁶ jest wyższy od stopy oprocentowania długoterminowych lokat bankowych. Wartość wskaźnika pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi również umożliwia wskazanie, czy w przedsiębiorstwie przestrzegana jest tzw. złota reguła bilansowa w szerokim ujęciu¹⁷. Stosowana jest wówczas, kiedy kapitał obcy krótkoterminowy nie w pełni pokrywa wartość majątku obrotowego bądź jest równy wartości aktywów obrotowych (wartość wskaźnika ≤ 1). Ostatni z wymienionych, wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej, przedstawia relację pomiędzy majątkiem przedsiębiorstwa a źródłami jego finansowania. Przyjmuje się, że wzrost wartości tego wskaźnika w czasie oznacza poprawę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa¹⁸. W tabeli 2 przedstawiono przeciętne wartości zaprezentowanych powyżej wskaźników dla przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w badanym okresie.

¹² M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 74.

¹³ D. Zawadzka, *Struktura kapitału przedsiębiorstwa*, [w:] *Nowoczesne zarządzanie finansami*, red. A. Bielawska, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 83.

¹⁴ Kapitał stały = kapitał własny + zobowiązania długoterminowe.

¹⁵ L. Goraj, S. Mańko, wyd. cyt., s. 187.

¹⁶ Wskaźnik rentowności kapitału własnego = $100 \times (\text{dochód z gospodarstwa rolnego} - \text{umowna opłata pracy własnej}) / \text{średni stan kapitału własnego}$. Źródło: tamże, s. 187.

¹⁷ M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa...*, s. 76.

¹⁸ *Analiza finansowa w zarządzaniu...*, s. 354.

Tabela 2. Podstawowe relacje majątkowo-kapitałowe w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce w latach 2004-2009 z uwzględnieniem specjalizacji produkcji

Typ produkcji	Rok	Wskaźnik struktury kapitału	Wskaźnik struktury majątku	Wskaźnik zastosowania kapitałów własnych	Wskaźnik pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi	Wskaźnik ogólnej sytuacji finansowej
Uprawy polowe	2004	8,74	4,51	1,10	0,21	1,94
	2005	7,45	4,44	1,08	0,23	1,68
	2006	6,75	4,02	1,09	0,23	1,68
	2007	7,77	3,91	1,11	0,21	1,99
	2008	7,15	4,00	1,10	0,23	1,79
	2009	12,99	7,56	1,05	0,21	1,72
Uprawy ogrodnicze	2004	2,68	8,33	0,82	0,37	0,32
	2005	3,01	8,29	0,84	0,42	0,36
	2006	3,74	7,78	0,89	0,38	0,48
	2007	3,37	8,41	0,86	0,39	0,40
	2008	4,14	8,85	0,90	0,39	0,47
	2009	5,50	10,03	0,93	0,38	0,55
Uprawy trwałe	2004	9,09	5,83	1,06	0,17	1,56
	2005	9,63	6,03	1,06	0,16	1,60
	2006	9,56	5,20	1,08	0,14	1,84
	2007	8,74	5,41	1,06	0,15	1,62
	2008	9,13	5,92	1,05	0,17	1,54
	2009	12,48	9,55	1,02	0,29	1,31
Krowy mleczne	2004	12,87	7,84	1,05	0,18	1,64
	2005	12,84	8,14	1,04	0,15	1,58
	2006	13,03	7,60	1,05	0,16	1,71
	2007	11,45	7,07	1,05	0,15	1,62
	2008	11,44	6,81	1,05	0,15	1,68
	2009	20,22	11,31	1,04	0,15	1,79
Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	2004	10,04	6,71	1,04	0,19	1,50
	2005	10,55	6,93	1,05	0,17	1,52
	2006	8,95	6,28	1,04	0,19	1,42
	2007	9,25	5,44	1,07	0,17	1,70
	2008	8,36	5,31	1,06	0,18	1,57
	2009	14,90	8,57	1,05	0,17	1,74
Zwierzęta ziarnożerne	2004	6,18	4,20	1,07	0,21	1,47
	2005	6,45	4,39	1,06	0,20	1,47
	2006	5,79	3,75	1,08	0,27	1,54
	2007	5,74	3,83	1,07	0,27	1,50
	2008	6,46	4,23	1,07	0,21	1,53
	2009	11,69	7,47	1,04	0,21	1,56
Mieszane	2004	16,56	5,22	1,12	0,14	3,17
	2005	14,32	5,07	1,12	0,14	2,83
	2006	13,75	4,52	1,14	0,13	3,04
	2007	15,21	4,71	1,14	0,12	3,23
	2008	14,71	4,67	1,14	0,13	3,15
	2009	25,06	8,54	1,07	0,13	2,93

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce, niezależnie od specjalizacji produkcji, przestrzegają złotej reguły finansowania, ponieważ wskaźnik struktury kapitału przyjmuje wartości znacznie wyższe od jedności. Wysokie wartości wskaźnika struktury majątku w przypadku przedsiębiorstw rolniczych wynikać mogą ze specyfiki branży, która jest wysoce kapitałochłonna. Najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowano dla przedsiębiorstw o mieszanym profilu produkcji oraz tych, dla których podstawowym profilem działalności jest hodowla krów mlecznych. Z wyjątkiem przedsiębiorstw rolniczych specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, w badanej grupie podmiotów przestrzegana jest złota reguła bilansowa w wąskim ujęciu, co oznacza, że przedsiębiorstwa te w pełni finansują majątek trwałe kapitałami własnymi. Natomiast szersze ujęcie powyższej reguły stosowane jest we wszystkich badanych przedsiębiorstwach¹⁹. Potwierdzają to również wartości wskaźnika pokrycia aktywów obrotowych zobowiązaniami krótkoterminowymi. Wyniki dla wskaźnika ogólnej sytuacji finansowej pozwalają wysnuć wnioski, że w ostatnim badanym roku, w porównaniu z wartością z 2004, ogólna sytuacja finansowa poprawiła się w przedsiębiorstwach rolniczych specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, a także w hodowli krów mlecznych, zwierząt żywnych w systemie wypasowym oraz zwierząt ziarnożernych.

5. Strategie zarządzania kapitałem obrotowym netto w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce w latach 2004-2009

Kapitał obrotowy netto stanowi tę część kapitału stałego, która przeznaczona jest na finansowanie majątku obrotowego, czyli zaangażowana jest w operacyjną działalność przedsiębiorstwa²⁰. W zależności od poziomu utrzymywanego kapitału obrotowego netto (*KON*, *kapitał pracujący*) przedsiębiorstwa mogą realizować strategię konserwatywną ($KON > 0$), umiarkowaną ($KON = 0$) lub agresywną ($KON < 0$) w zakresie zarządzania kapitałem obrotowym. Dodatni poziom kapitału pracującego występuje wówczas, kiedy część aktywów obrotowych finansowana jest kapitałem stałym. Z kolei przedsiębiorstwa realizujące umiarkowaną strategię w zakresie zarządzania kapitałem obrotowym netto utrzymują taki poziom kapitału stałego, który jest równy wartości majątku trwałego. Natomiast ujemny poziom kapitału pracującego w przedsiębiorstwie oznacza, że część aktywów trwałych finansowana jest krótkoterminowymi kapitałami obcymi. Przeciętne wartości omawianego wskaźnika²¹ dla badanych przedsiębiorstw zaprezentowano w tab. 3.

¹⁹ Przeciętne wartości wskaźnika zastosowania kapitałów stałych dla przedsiębiorstw specjalizujących się w ogrodnictwie: 2004 r. – 1,08; 2005 – 1,07; 2006 – 1,08; 2007 – 1,07; 2008 – 1,07; 2009 – 1,06. Konstrukcja *wskaźnika zastosowania kapitałów stałych*: (kapitał własny + zobowiązania długoterminowe)/aktywa trwałe.

²⁰ M. Sierpińska, T. Jachna, *Metody podejmowania decyzji finansowych. Analiza przykładów i przypadków*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 121.

²¹ *Kapitał obrotowy netto* obliczono według formuły: kapitał stały–aktywa trwałe. Źródło: D. Krzezińska, *Finanse przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2005, s. 96.

Tabela 3. Przeciętny poziom kapitału obrotowego netto w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce w latach 2004-2009 z uwzględnieniem specjalizacji produkcji

Typ produkcji	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Uprawy polowe	41 570	39 204	44 678	51 204	53 008	54 960
Uprawy ogrodnicze	35 962	27 638	25 239	21 935	20 871	25 996
Uprawy trwałe	54 374	49 356	55 936	50 773	44 633	38 665
Krowy mleczne	23 948	25 491	28 097	35 107	37 268	40 227
Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	33 024	32 873	37 929	52 197	54 484	58 006
Zwierzęta ziarnożerne	66 109	60 480	66 642	68 073	69 294	67 840
Mieszane	33 570	34 180	39 723	39 069	42 928	43 957

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce, niezależnie od specjalizacji produkcji, w całym badanym okresie utrzymywały wysoki, dodatni poziom kapitału pracującego. Oznacza to, że realizowały one konserwatywną strategię w zakresie zarządzania kapitałem obrotowym netto. Jedną z cech przedsiębiorstw konserwatywnie zarządzających kapitałem pracującym jest utrzymywanie wysokich wartości wskaźników płynności. Konieczność zabezpieczenia płynności finansowej w przypadku przedsiębiorstw rolniczych uwarunkowana jest m.in. niepewnością dotyczącą wysokości przychodów ze sprzedaży, które są uzależnione od zmiennych cen na rynkach produktów rolnych, a także warunków klimatycznych, które wpływają na wielkość i jakość efektów produkcji rolnej.

6. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonego w niniejszym artykule badania wysnuć można cztery podstawowe wnioski:

- W strukturze majątku przedsiębiorstw rolniczych w Polsce przeważały aktywa trwałe (średnio 85%). Świadczy to o wysokim stopniu unieruchomienia majątku badanych podmiotów.
- W całym analizowanym okresie podstawowe źródło finansowania badanej grupy przedsiębiorstw rolniczych stanowił kapitał własny (średnio 89%). W strukturze zewnętrznych źródeł finansowania przeważał kapitał długoterminowy.
- Ogólna sytuacja finansowa poprawiła się w przedsiębiorstwach rolniczych specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, a także w hodowli krów mlecznych, zwierząt żywionych w systemie wypasowym oraz zwierząt ziarnożernych.
- Przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce, niezależnie od specjalizacji produkcji, w całym badanym okresie utrzymywały wysoki, dodatni poziom kapitału pracującego, realizując konserwatywną strategię w zakresie zarządzania kapitałem obrotowym netto.

Literatura

- Analiza finansowa w zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem*, red. M. Walczak, Difin, Warszawa 2007.
- Bednarski L., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.
- Bierlen R., Barry P.J., Dixon B.L., Ahrendsen B.L., *Credit Constraints, Farm Characteristics and the arm Economy: Differential Impacts on Feeder Cattle and Beef Cow Inventories*, "The American Journal of Agricultural Economics", no. 80, 1998.
- Bratka V., Prauliņš A., *Comparative analysis of performance of agricultural holdings in the Baltic States*, [w:] 5th International Scientific Conference BUSINESS AND MANAGEMENT' 2008, Vilnius Gediminas Technical University, Publishing House "Technika", 2008.
- Burja C., Burja V., *Financial analysis of the agricultural holdings viability in Romania in the European context*, Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, no. 12(1), 2010.
- Decyzja Komisji z dnia 7 czerwca 1985 r. ustanawiająca wspólnotową typologię gospodarstw rolnych (85/377/EWG), (DzU L 220 z 17.8.1985).
- Gołębiewska B., *Struktura majątkowa i finansowanie działalności w gospodarstwach rolniczych o zróżnicowanych powiązaniach z otoczeniem*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 81, 2010.
- Goraj L., Mańko S., *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009.
- Krzemińska D., *Finanse przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2005.
- Ma J., Tian G., *Risks, Financing Constraints, and High Savings Ratio in the Rural Economy of China: A Model Incorporating Precautionary Savings and Liquidity Constraints*, "Frontiers of Economics in China", January 2006, vol. 1, no. 1.
- Sierpińska M., Jachna T., *Metody podejmowania decyzji finansowych. Analiza przykładów i przypadków*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Zawadzka D., *Struktura kapitału przedsiębiorstwa*, [w:] *Nowoczesne zarządzanie finansami*, red. A. Bielawska, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Ziętara W., *Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, Roczniki Nauk Rolniczych, SERIA G, t. 96, z. 4, 2009.

Źródła danych statystycznych

- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R., *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 (2008) roku, cz. I: Wyniki standardowe*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2010 (2009).
- Goraj L., Osuch D., Płonka R., *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 (2007) roku, cz. I: Wyniki standardowe*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2007 (2008).
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2004 (2005) roku, cz. I: Wyniki standardowe*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2006.

**CHANGES IN THE CAPITAL AND ASSET STRUCTURE
OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN POLAND
IN THE YEARS 2004-2009**

Summary: The main aim of the article is the assessment of changes in the capital and asset structure of agricultural enterprises in Poland in the years 2004-2009. To achieve this goal, the literature search was carried out as well as basic statistical tools were used to present and evaluate the collected data. The key sources of information were statistical data of Polish FADN.